

CATHARINA J.M.EIJS

HET VROUWELIJK GEZICHT VAN MAASTRICHT

Voor de Heiligdomsvaart in 1976 kreeg de Sint-Servaaskerk een grote poetsbeurt onder het motto 'schrobbeurstel en dweil' op initiatief van mevr. Koomen-Plantaz; op de foto is geen man te zien...

VIJFTIG JAAR VROUWENLEVEN IN DE PERIODE 1955-2005¹

INLEIDING

Dit artikel wil een indruk geven van het leven van Maastrichtse vrouwen van de afgelopen vijftig jaar. In de geschiedschrijving over de stad troffen we niet veel over dit onderwerp aan. Dat was overigens te verwachten. Aan het begin van deze periode bevonden vrouwen zich traditioneel veelal in en om het huis, in de privé-sfeer. Om er iets over op te schrijven was het dagelijkse leven van vrouwen niet spectaculair genoeg. Daar komt nog bij dat vastlegging van de historie in de regel gebeurde door en vanuit het perspectief van mannen. Hierdoor hebben geschiedenisboekjes ook een bepaalde eenzijdigheid. Voor dit artikel leverden interviews met verschillende betrokkenen uit de vrouwenbeweging in Maastricht veel informatie op, als aanvulling op het geschreven woord.

De periode 1955-2005 werd gekenmerkt door een scheidslijn in de vorm van de tweede feministische golf die rond het jaar 1967 het land overspoelde. Vóór die tijd waren vrouwen vooral aan huis gebonden en lag hun rol in de ondersteuning van man en kinderen. Na die tijd werd het leven van vrouwen steeds meer beïnvloed door de idealen van economische zelfstandigheid en de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid. Tegenwoordig groeien de meeste kinderen op met het beeld van een vader en een moeder die alle twee de deur uitgaan om te werken. Dat is wel anders geweest: pas in 1976 is een wet aangenomen die gedwongen ontslag bij huwelijk of zwangerschap voor alle vrouwen verbiedt.

TERUG IN DE TIJD 1955-1965

Huisvrouw en moeder

In de jaren 1950 was het nog heel gewoon dat je als werkend meisje ontslag kreeg als je ging trouwen.

Het gezin van F. Jennisen in de Tibeertstraat in de nieuwbouwwijk Malpertuis in 1959.

Werken werd toen in de regel niet gezien als iets dat bij het leven van vrouwen hoort. Vrouwen hoorden thuis, in en om het huis. Haar roeping was: trouwen, kinderen krijgen, het huishouden doen en zorgen voor het welzijn van man en kinderen en later voor de wederzijdse ouders. Mannen hoorden buitenshuis, hadden werk en zorgden voor inkomen. In de wet was vastgelegd dat de man het hoofd van het gezin is. Hij was dus de baas. Deze strikte rolverdeling werd in het zuiden nog eens versterkt in leven gehouden door de strenge moraal van de RK Kerk over huwelijk en gezinsleven.

Het kinderrijke gezin met een moeder die zorgt voor de kwaliteit van leven van anderen moest het fundament vormen van de maatschappij.

Een gezin met zeven kinderen zoals beschreven in het jaarboek 1959 is dus geen uitzondering. We laten de schrijver even aan het woord:

‘Door de lichte hal komen we in een ruime huiskamer, waar Marijke (8), Jos (6) en Paula (4) rond de tafel zijn gezeten. Irene (2) is een beetje verlegen en verbergt zich achter haar moeder, maar Carlo (1) trekt zich nieuwsgierig langs de spijlen van de box omhoog. Voor de piano zit Jacques (16) (.....)

- Een heel gezin! - zeggen we vol bewondering, waarop mevrouw Jennissen nog even aanvult: Hier ontbreekt er nog één aan. Ernest, de oudste, studeert aan de universiteit in Nijmegen’. Over het wooncomfort laat de moeder zich ontvallen ‘Ik ben gewoon verliefd op dit huis!’(1959, pag.13-14).

‘Jong getrouwd en pas gesetteld in een buitenwijk vol huizen en flats heel tevreden met je boeltje, man en eerste kind onderweg al die leuke nieuwe mensen, al die lichtjes s’avonds laat in de flat niemand kan zich beter wensen dan een echtgenote te zijn.’²

Alles leek ideaal in dit spiksplinternieuwe huis in de wijk Malpertuis.

Maar de cijfers van de woningtelling in 1956 gaven een ander beeld. Maastricht was er in heel Limburg het ergste aan toe wat betreft de woningnood, er was dat jaar een tekort van maar liefst 5411 woningen (1956, pag. 6). De nieuwbouwactiviteiten in de uitbreidingswijken Pottenberg, Caberg en Malpertuis en later Malberg konden dit tekort maar mondjesmaat wegwerken. Huisvrouwen moesten dus nog vaak schipperen met de levensruimte voor hun grote gezinnen in te kleine woningen. Inwoners bij de ouders was voor pasgetrouwde stellen soms de enige oplossing³. In oude huizen schoot de hygiëne tekort. Menig moeder zal in angst hebben gezeten om haar kinderen vanwege de polio-epidemie, ook al kregen in 1957 alle Maastrichtse peuters van het geboortjaar 1955 hiertegen een inenting van de GGD en het Groene Kruis (1957, pag. 34).

Terwijl de man na werktijd de deur achter zich dicht deed om thuis te gaan eten, hield het werk van een huisvrouw nooit op. De wringer, die met de hand bediend moest worden en veel kracht kostte kon wel vervangen worden door de elektrische centrifuge en een (half)automatische wasmachine was handig, maar voor huishoudens met een kleine beurs was de aanschaf van dergelijke nieuwe apparaten nog ver weg.

Scholing aan meisjes

De nieuwbouwkoores was in de jaren 1960 ook in onderwijsland losgebroken.

Voorbeelden hiervan zijn: de bouw van een lagere meisjes-school in Wolder, de verhuizing van de huishoudschool van de Lenculenstraat naar het nieuwe gebouw aan het Theresiaplein (beiden 1961, pag. 12) en van de Stella Maris-school voor gehandicapte meisjes van een bouwval boven de Jeker aan de Sint-Pieterstraat naar Limmel (1963, pag. 23) en de bouw van de flats voor verpleegkundigen (in opleiding) bij Calvarie (1964, pag. 47) en Ziekenhuis Sint Annadal (1965).

Hoewel het gemeentebestuur in 1957 ‘de oprichting van een Openbare Middelbare Meisjes School’ in overweging nam duurde het nog drie jaar voor het besluit ook daadwerkelijk werd genomen: het Stedelijk Gymnasium en de gemeentelijke HBS werden in 1960 samengevoegd en aan dit nieuwe Stedelijk Lyceum werd een Middelbare Meisjes School als nieuwe afdeling toegevoegd (1957, pag. 15, 1960, pag. 6).

Maar hoeveel scholing er ook was, het onderwijs aan meisjes stond ten slotte enkel in dienst van een toekomst als huisvrouw en moeder. Wanneer de schrijver van het Jaarboek Maastricht 1957 het heeft over de ‘Hortus Rosae’, het nieuwe tweede katholiek opleidingsinternaat voor huishoudleressen, geeft hij met zijn woordkeuze iets weer van die opvatting. De school vergrootte naar zijn mening ‘de kans op een waarlijk goede partij voor het stedelijk jongelingschap’ (1957, pag. 35).

Mevrouw Wally Haacke, achter de piano, startte in 1958 een balletgroep in Maastricht

De ambassadeur van Pakistan mevrouw Ra'ana Liaquat Ali Khan bezocht in 1957 onder meer het woonwagenkamp aan de Sint-Gertrudisweg.

Kennelijk was de waarde van een diploma in zijn ogen niet gelegen in de vakopleiding zelf, maar veel meer in een opwaardering van het meisje op de huwelijksmarkt!

Ook in de Mater Amabilis School (MAS) voor werkende meisjes ging het om datzelfde ideaal: de opvoeding tot 'beminlijke moeders'. Na de Tweede Wereldoorlog was de MAS opgericht om de gevreesde 'zedelijke verwildering' in Maastricht tegen te gaan. De school genoot onder de meisjes in de stad een ongekend grote populariteit omdat er in het lesprogramma onder de noemer van het vak opvoedkunde seksuele voorlichting werd gegeven. Overbodig te zeggen dat hier kennelijk grote behoefte aan was. Als tegenhanger was er overigens voor werkende jongens de Pater Fortis school, wat letterlijk betekent: 'sterke/stoere vader'.⁴

Vrijwilligerswerk

Mocht er voor de huisvrouw in de alledaagse zorg voor het gezin nog tijd overblijven, dan werd vrijwilligerswerk gezien als een mooie taak erbij. 'Hellep Uuch Oonderein' was het thema van de Caritasweek in 1957. Minister voor Maatschappelijk Werk dr. Marga A. M. Klompé kwam deze oproep ondersteunen (1957, pag. 26). Het was de tijd dat nieuwe sociale initiatieven in Maastricht van de grond kwamen. De heropvoeding van gezinnen uit de binnenstad (vooral van de huismoeders) in woonschool de Ravelijn werd mede door de RK geestelijkheid in gang gezet. Maar 'Sjezuke in 't wild' (Pater Castorius) kon beslist niet zonder de inzet van de directrices van de woonschool en van andere vrouwen. Er waren maar liefst 93 (!) vrijwilligers bij betrokken. De cijfers van het aantal werknemers in Maastricht in 1955 bij de Stichting Bijzondere Sociale Zorg Limburg zeggen genoeg: in de zeven buurthuizen en in de Ravelijn werkten er -op twee priesters na- allemaal

Werkend echtpaar, vele jaren samen achter de toonbank in het winkeltje in de wijk Mariaberg. Foto 1998.

vrouwen: zeven jeugdleidsters in opleiding, drie gezinsverzorgsters, twee kleuterleidsters, zes gediplomeerde of in opleiding zijnde sociaal werksters en acht vrijgestelde leidsters (1955, pag. 12).

Er werd door vrouwen in de stad vaak onzichtbaar en heel vanzelfsprekend veel werk verzet, geheel passend bij de zorgende rol van de vrouw in deze tijd. Een van hun is E.M.P.A. Moubis-Bolsius die in 1964 de erepenning van Maastricht kreeg 'voor haar werk als voorzitter van het stedelijk en diocesaan vrouwengilde; presidente, secretaresse en bestuurslid van vele sociale instellingen in dienst waarvan zij haar voortreffelijke gaven van hoofd en hart stelt' (1964 pag. 43).

Werken voor de kost

Met alle aandacht voor het leven van huisvrouw-moeder zouden we bijna vergeten dat meisjes en vrouwen in de jaren 1950 wel degelijk ook betaalde arbeid verrichtten. Sinds jaar en dag zijn er vrouwen geweest die met hun man meewerken op de boerderij of in de eigen zaak. In de Mosa-fabrieken werd onder meer de kunst beoefend 'waarin veel Maastrichtse meisjes van huis uit excelleren: het met een weerbarstig penseel decoreren van porselein'. Bij haar bezoek aan Maastricht was het de ambassadeur van Pakistan, mevrouw Ra'ana Liaquat Ali Khan die dit zelf ook eens probeerde (1957, pag. 26). Met name in de kunst ontbraken de voorbeelden van werkende vrouwen niet. Mevrouw Wally Haacke, balletlerares, was in 1958, toen ze pleitte voor een eigen Maastrichtse balletgroep, al jaren in de wijde omtrek bekend (1958, pag. 15).

De Berchmanssociëteit startte in 1960 met het organiseren van dansfeesten voor jongeren.

Beppie Kraft zette in 1957 de eerste stappen in haar zangcarrière. De Toneelacademie zorgde voor trotse gevoelens met het optreden van Tineke Crefcoeur in 1956 in 'Het Dagboek van Anne Frank', uitgevoerd in het De la Mar-Theater te Amsterdam: 'de leerlinge van de Maastrichtse toneelschool (stond) voor de bijzonder zware taak de rol van Anne Frank te vertolken. Zij heeft dat met veel talent gedaan'.⁵ De later landelijk bekende actrice Bruni Heinke studeerde in 1965 af in Maastricht (1965, pag. 69).

Zusters

Voelden meisjes zich niet geroepen tot huisvrouw, dan was er altijd nog die andere roeping, namelijk die van religieuze. De bijdrage van kloosterzusters aan de ontwikkeling van de sociale zorg en het onderwijs in de stad mag niet worden onderschat.

En wat zij toe te voegen hebben, zoals ze het zelf zeggen is tijd en liefdevolle aandacht, 'Veel mensen willen gewoonweg hun verhaal even kwijt', een behoefte die van alle tijden is.⁶ De zusters riepen destijds met hun pionierswerk iets in het leven dat we in huidige termen een zorgnetwerk noemen. Ze traden daarmee in de voetsporen van Elisabeth Strouven, van wie in 1961 de sterfdag -300 jaar daarvoor- met een officiële plechtigheid herdacht werd (1961, pag. 23). Religieuzen woonden en werkten al lang in Maastricht. Iedereen kent de zusters Onder de Bogen. De zusters van Maria Reparatrix zijn sinds 1907 in de stad aanwezig en de 'Juliaantjes' sinds 1912.

Voor het vele sociale werk kwamen er in de jaren 1950 ook nog andere congregaties bij. In 1958 namen de Dominicanessen van het Sint Catharina-apostolaat de dagelijkse zorg op zich van de bejaarden in de nieuwe Gerlachusflat in het Jekerdal (1958, pag. 5). In 1962 gingen de Augustinessen van St. Monica aan de Lenculenstraat vrouwen en meisjes

Zuster Cornelia Groothuis bezig met kinderen van het R.K. Weeshuis De Nieuwenhof in 1962.

opvangen, die er alleen voor stonden in geval van een ongewenste zwangerschap of bij een gewelddadige echtgenoot.⁷ Veel Maastrichtse meisjes kregen in de jaren 1950 en 1960 onderwijs van de zusters Ursulinen aan de Grote Gracht: denk maar niet dat je als leerlinge van het MMS je in een lange broek mocht vertonen!

Het is een uitzondering dat zuster Maria Oda 'een autoriteit in de huishoudopleidingen' en zuster Clara Christophora 'van het begeleidingswerk ten behoeve van de jeugd en van gehuwde vrouwen' in de jaarboeken met name zijn genoemd (1963, pag. 45 en 34). De meeste zusters zijn anoniem gebleven. Al zal de gedachte aan hun niet in alle gevallen gunstig uitpakken, hun namen leven ongetwijfeld voort in de herinnering van de Maastrichtenaren van nu. Zonder de religieuzen zou de scholing van de jeugd en de zorg voor zieken en ouderen zeker trager en waarschijnlijk ook later van de grond zijn gekomen. In de loop der tijd

zou de lokale overheid het van de zusters gaan overnemen en zelf scholing en zorg in het leven roepen (maar dan wel zonder dat er dagelijks op de knieën gebeden moest worden).

BARSTEN IN HET IDEEAAL 1965-1970

Gemengd dansen

Medio 1960 begon de Berchmanssociëteit werkende jongeren in de leeftijd van 15 tot 19 jaar in een zaaltje in het Jezuïetenklooster de gelegenheid te geven elkaar te ontmoeten (1963, pag. 21-22). Het grote succes van het gemengd dansen was kenmerkend voor een tijd, waarin de strikte scheiding van jongens en meisjes werd doorbroken. In 1964 kreeg de sociëteit, inmiddels gehuisvest aan de Bredestraat, meer ruimte, waardoor de ledenstop kon worden opgeheven. Er kwam ook nieuwe initiatieven bij: de jeugdsoos La Potare aan de Mariastraat, beat-en jazzavonden in het Staaergebouw en dansen in Fort Sint Pieter (1964, pag. 44-47).

Deze jeugdactiviteiten konden niet voorkomen dat de opstandigheid en vrijheidsdrang van de Amsterdamse provo's op Koninginnedag 1966 ook oversloegen naar Maastricht: de 'beatjeugd' zorgde op het Bat en het Vrijthof voor de nodige relletjes (1966, pag. 30-34). Maastrichtse jongeren waren kennelijk niet ongevoelig voor de tijdgeest.

Vrouwen in mannenberoepen

Ook op de arbeidsmarkt veranderde de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Tot nu toe hadden veel meisjes die een opleiding 'mochten' volgen veelal gekozen voor een vak in de zorgende sfeer: onderwijzeres, verpleegster, maatschappelijk werkster.

Maar in de jaren 1960 was onderbezetting van personeel, zoals bij de politie en brandweer, aanleiding tot het verschijnen van vrouwen in traditionele mannenberoepen: 'helemaal thuis in het korps voelen zich ook de twee vrouwelijke agenten, de dames Leny Buysen en Ton Steyn krijgen in juli hun tweede streep...De burgers zijn al helemaal gewend aan de politiedames. Voor de buitenlanders blijft het nog een attractie. In heel wat fotoalbums van toeristen zit een kiekje van deze agenten in rok' (1962, pag. 21).

KEUZEVRIJHEID

'Liefde en vrijen gingen niet samen, zonder de angst dat er baby's van kwamen. Pil kleine ronde pil, je kunt nu lekker doen wat je zelf graag wil!

*Voor een carrière kun je nu kiezen, zonder door een zwangerschap je baan te verliezen. Pil, kleine ronde pil, je kunt nu lekker doen wat je zelf graag wil!'*⁸

De uitvinding van de pil als voorbehoedsmiddel betekende de definitieve breuk met het ideaalbeeld van huisvrouw en moeder. Zo kwam er voor vrouwen energie en tijd vrij om gericht aan een eigen loopbaan te werken. Dat gold óók als je getrouwd was. In de ogen van de oude traditie hield je dan wel de plek bezet waar een man recht op zou hebben. Oudere vrouwen maakten eveneens een inhaalslag door het volgen van de Moedermavo. Veel huwelijkse relaties kwamen onder spanning te staan nu vrouwen gingen investeren in de eigen persoonlijke ontwikkeling. Een scheiding was vaak het gevolg. Er verschenen naast het huwelijk andere samenlevingsvormen: alleen door het leven gaan werd

minder afwijkend gevonden, er waren Bewust-Ongehuwde-Moeders (BOM-moeders), er werd ook samengewoond zonder boterbriefje en ineens was er de LAT-relatie (Living Apart Together) en de vrouwenliefde. Al deze ontwikkelingen stuitten op verzet van de RK Kerk, maar die ontkwam zelf ook niet aan vernieuwing: in Borgharen werden bijvoorbeeld vrouwelijke misdienaars geïntroduceerd, zo herinnert Mirjam Depondt-Olivers zich uit haar jeugd.⁹ Het was onmiskenbaar: de tweede feministische golf had ook Maastricht bereikt.

DE VROUWENBEWEGING IN MAASTRICHT 1970-2000

Dolle Mina's

In 1969 reageerde Bertine Jacobs-Vroomen, zelf werkzaam bij de ROZ in Maastricht op een radio-uitzending over de Dolle Mina's in Amsterdam en belandde live in de uitzending. 's Avonds werd ze gebeld door andere vrouwen uit deze regio. Een tiental gelijkgestemde vrouwen (onder wie Rosalie Sprooten, schrijfster) vond elkaar en ging tot actie over, ondersteund door hun mannen. De vooroordelen waarmee deze Dolle Mina's te maken kregen logen er niet om: 'Die heeft de broek aan' werd er geoordeeld en de man die haar ondersteunde was in de volksmond al snel 'de pantoffelheld'.¹⁰

Na een half jaar bestond het gezelschap uit een bonte menigeling van ongeveer tien vrouwen van Maastrichtse, Limburgse en Hollandse komaf. Zo kon het gebeuren dat de schrijver van het Jaarboek 1970 met enige trots constateerde dat Maastricht met haar Dolle Mina's landelijk meestapte in de voorste gelederen. 'Het kon niet uitblijven. Maastricht heeft na Amsterdam de gezelligste cafés en zo kreeg het ook vrijwel onmiddellijk na 's lands hoofdstad een eigen detachement Dolle Mina's. Zij zorgden voor de broodnodige humor in casa' (met 'in casa' wordt bedoeld: in het stad-huis). Bij een ingezonden stuk aan de gemeenteraad zat namelijk ook een kist sigaren voor de raadsleden. Waar het over ging is niet vermeld.

Misschien vroegen de Dolle Mina's wel aandacht voor de slechte omstandigheden in het woonwagenkamp de Vinkenslag? Vergezeld door de pers hadden ze bij een bezoek daar met eigen ogen kunnen zien dat met name het schooltje voor de kinderen dringend toe was aan een opknapbeurt (1970, pag. 36).

'Wij staken voor vrede', met Veronica Dirksen in de stoet in de Kleine Staat bij de Landelijke Vrouwenstaking van 8 maart 1981.

In een tv-uitzending bij Koos Postema stelde Bertine Jacobs-Vroomen openhartig dat vrouwen het recht hebben van seksualiteit te genieten. Onder het motto 'Baas in eigen buik' werd ook zwangerschapsonderbreking een onderwerp van gesprek: in Maastricht zou het allemaal wel meevallen, zo was de algemene indruk. Maar toen vrouwen anoniem een avond mochten bellen met hun vragen waren het niet de jonge meisjes die reageerden met verhalen over ongewenste zwangerschap.

Veel reacties kwamen van getrouwde vrouwen in gewetensnood, die hun gezin als voltooid beschouwden: het huis in Mariaberg was vol en nu al kwam de relatie tussen de echtgenoten zwaar onder druk te staan: wat te doen? De Bourgognekliniek, veel inwoners van Maastricht een doorn in het oog, bood vrouwen zoals deze een mogelijke uitweg. De kliniek werd onder fel protest van met name bisschop Gijsen in 1974 geopend in een pand op de hoek van de Bourgognelaan en de Alexander Battalaan en verhuisde later naar de Meerssenerweg.¹¹

Vrouwenhuis

In januari 1978 ging 'in Maastricht een Vrouwenhuis van start, dat tijdelijk onderdak kreeg in het wijkcentrum aan de Hoogbrugstraat. Op het openingsfeest kwamen honderden vrouwen, die het initiatief meteen al tot een succes maakten. De activiteiten konden in september aanzienlijk worden uitgebreid, doordat het Vrouwenhuis toen de beschikking kreeg over een eigen pand aan de Rechtstraat (huidig winkelpand Zilch). In plaats van één avond per week kon het vrouwenhuis nu drie dagen per week geopend zijn voor cursussen, thema-besprekingen en praatgroepen' (1978 pag. 66).

*'Niemand zag me meer zitten, meubelstuk met een groot schort altijd en altijd maar vitten wil je me dwingen mijn hele leven te geven, ik wil weg bij jou. Pillen die wilden niet baten, therapie weigerde ik. Kwam toen met vrouwen te praten...Bleek dat geen vrouw haar hele leven kan geven. Dat begrijp ik nou!'*¹²

Mishandeling, gelijke beloning, vrouwenliefde, het werd allemaal bespreekbaar in de veilige kring van vrouwen onder elkaar. Er werden dan ook absoluut geen mannen in het vrouwenpand toegelaten en dit bleef zo tot halverwege de

jaren 1990. Beroemd (en berucht) waren de VOS-cursussen: Vrouwen Onderzoeken de Samenleving, de Maastrichtse versie hiervan was: Vrouwen Onderzoeken haar Situatie, een derde mogelijkheid was: Vrouwen Ondernemen de Samenleving, want op veel gebieden uitten de vrouwen kritiek. Er kwam ook een bibliotheek met vrouwenboeken 'Lilith'. Soms hadden de inwonsters van Maastricht die de boeken kwamen lenen motieven waar ze nog niet openlijk voor durfden uit te komen. Fien Eggen vertelt: 'Op een dag kwam er een mevrouw een boek terugbrengen. Ze wilde het persé alleen aan mij persoonlijk afgeven. We praatten nog een tijdje na over de (lesbische) George Sand, waar het boek over ging. De dame bedankte me bij het afscheid en is nooit meer terug geweest'.¹³

*'Daar komen de potten, daar komen ze aan.
Ze hebben geen rokken of jurken meer aan.
Ze hebben de broek aan, thuis en op 't werk,
maken zij zich, om te strijden sterk.
Refrein: daar komen de potten, slepen ieder meisje mee
Pas op voor je dochter, ze nemen haar mee'.*¹⁴

En natuurlijk werden er manifestaties gehouden. 8 maart Internationale Vrouwendag werd in 1978 demonstratief gevierd met een optocht van ruim vijftig vrouwen met fakkels door de binnenstad (1978, pag. 22/23). Twee jaar later was het aantal deelnemers op die dag gegroeid tot enkele honderden: Maastricht deed mee aan de Landelijke Vrouwenstaking, waarbij vrouwen over het hele land het (huishoudelijk en/of betaald) werk neerlegden om aandacht te vragen voor de wereldvrede en het zelfbeschikingsrecht van vrouwen. In mei herhaalde zich dat met 1200 vrouwen uit de Euregio, dit keer ter gelegenheid van de Internationale Vrouwenstaking.¹⁵

Vrouwencentrum

In 1979 werd de koepelorganisatie Maastrichter Vrouwen Raad (MVR) opgericht. De gemeente droeg haar steentje bij aan de emancipatieontwikkeling in de stad met een speciale ambtenaar voor emancipatie: bedoeling was om te komen tot een breed gedragen bundeling van alle progressieve vrouweninitiatieven in de stad. In 1981 was het zover: het Maastrichtse Vrouwencentrum was een feit. Het huis aan de Bouillonstraat had onder meer een kamer en

Rika Césarín, beroemd om haar frites en haar liefde voor het koningshuis, overleden in 2004.

suite met glas-in-loodramen, een bar én ... voor het eerst een betaalde coördinator. Deze vrouw was vast niet aangenomen voor het onderhoud, want het verhaal gaat dat het poetsen vooral aan de kabouterijtjes werd overgelaten.¹⁶ Misschien hebben ze toch maar een uitzondering gemaakt toen de eerste staatssecretaris van Emancipatie, Jeltien Kraaijeveld-Wouters (1977-1981) op bezoek kwam. 'Zelf moet ik eigenlijk ook nog emanciperen' zo sprak ze de vrouwen toe (ze is van hervormde huize).¹⁷ In deze tijd van verdere opbouw van de vrouwenbeweging in Maastricht speelde Mien Mous een centrale rol. Daarna werd er geleidelijk aan vanuit de gemeente steeds meer aangedrongen op een nieuwe stap in het emancipatiebeleid: vrouwenverenigingen met een langere historie zoals o.m. het Katholiek Vrouwen Gilde (KVG), de Nederlandse Christelijke Vrouwen Bond (NCVB) en de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen (NVvH) moesten ook gebruik kunnen maken van het Vrouwencentrum. In het contact

met de meer progressieve vrouwengroepen liep natuurlijk niet alles zomaar van een leien dakje. Maar in 1989 kon uiteindelijk de verhuizing plaats vinden van de Bouillonstraat naar Vrijthof 23, vlak bij de Sint Janskerk. Natuurlijk ging er ook wel eens iets mis in de verhuisdrukke: 'Als je belde voor informatie over het nieuwe Vrouwencentrum kreeg je zoals te verwachten een vrouwenstem aan de lijn, maar die vrouw bleek te werken voor een plaatselijke hoerenkast!'¹⁸ Marjoleen Dijkema, een van de oprichtsters, verrichtte de officiële opening. Er was hier een grote zaal, die onder meer aan de meer traditionele organisaties ruimte gaf voor het houden van vergaderingen en lezingen. Voor bijna iedere vraag was er een zelfhulporganisatie van vrouwen.

Scheiden? Dan voor juridische bijstand naar de Vrouwen Rechts Winkel (VRW). En als ik zelf voor de kinderen wil zorgen, hoe moet het dan met mijn inkomen? Dan voor advies naar het comité Vrouwen In de Bijstand (VIB). Problemen met de overgang? De organisatie Vrouwen In De Overgang (VIDO) biedt uitkomst.

Aan de kalmeringspillen? Niet begrepen door je huisarts? Vraag informatie aan het Vrouwen Gezondheids Centrum (VGC) .

Tot op de dag van vandaag vormen deze organisaties samen met de MVR de vaste bewoners van het Vrouwencentrum.

In deze periode ging emancipatie onder meer over:

* 'Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid': met dit motto werd in 1990 bij wet vastgelegd dat vrouwen individueel verantwoordelijk zijn voor hun inkomen. De tijd dat werken voor vrouwen taboe was, was daarmee voorgoed voorbij. Maar vanzelfsprekend was het niet dat mannelijke werkgevers vrouwen in dienst namen. Om beide partijen met elkaar in contact te brengen opende Tiny Rieken in 1988 aan de Glacisweg in Maastricht een selectiebureau speciaal voor vrouwen.

* Combineren van arbeid en zorg gaf in menig huisgezin grote stress, want de mannen hadden nog niet gehoord van de kreet 'een beetje vent strijkt zijn eigen overhemd'. De zorg voor de kinderen eerlijk delen door beiden minder te gaan werken was meestal om financiële redenen niet mogelijk en kinderopvang buitenshuis was ook in Maastricht een schaars artikel. Stimuleringsmaatregelen van de Haagse overheid konden de toenemende vraag naar kinderopvang absoluut niet bijbenen.

In dit verband fuseerden in 1990 vier kinderdagverblijven tot de Stichting Kinderopvang In Maastricht (KIM) met Els Landerloo als directeur, waardoor ze samen goed werden voor 150 kinderopvangplaatsen (tegenwoordig bekend als Stichting Maatwerk In Kinderopvang MIK). Binnen vier jaar moest dat aantal groeien met 246 plekken voor de opvang van 0-4 jarigen. Verder zou er in 1991 een nieuwe vorm van opvang worden geïntroduceerd, namelijk de Buiten Schoolse Opvang (BSO) voor kinderen tot 12 jaar (1990, pag. 63). Professionalisering van de zorg was het modewoord, maar op den duur ging dat wel meer kosten. De gevolgen daar-

van werden bij voorbeeld duidelijk bij de peuterspeelzalen (zie ook onder: politieke zeggenschap).

*Mantelzorg: de zorg voor ouders op leeftijd of de zieke buurman, vroeger de taak van vrouwen, kwam in het nauw, nu vrouwen -met een baan of studie- er geen tijd meer voor hadden.

Overigens zijn dit allemaal onderwerpen die tot vandaag de dag nog steeds aandacht nodig hebben.

In de buurten en elders

Naast de centrale plek van het Vrouwencentrum waren er ook vrouwen op andere plekken in de stad actief. Vanuit de Stichting Traject werd met een zeer betrokken Hennie Brill in verschillende wijken vrouwenwerk opgezet. Er was een COC-groep voor lesbische vrouwen. Voor vrouwen van immigranten begon de Stichting Traject onder meer fiets- en zwemcursussen. In Wittevrouwenveld werd de Stichting Dienst aan Kerk en Samenleving actief: in 1989 begon Gabriëlla (Bieke) de Keukeleire met vrouwenwerk, eerst op straat en met huisbezoeken, later in inloophuis 't Vrouwenveld' aan de Burgemeester van Oppenstraat 123. Tot op de dag van vandaag draaien hier een toneelgroep, een naai-groep, een tuingroep etc. Het zijn oefenplaatsen voor het contact tussen allochtone en autochtone vrouwen.¹⁹ In 1999 werd aan Gabriëlla de landelijke Marga Klompé-prijs uitgereikt.

De universitaire wereld in Maastricht kreeg in 1998 het Centrum voor Gender en Diversiteit met de speciale Opzij-wisselleerstoel, die als eerste werd bekleed door prof. dr. Maaïke Meijer. Ook was bij de faculteit gezondheidswetenschappen de mogelijkheid in het leven geroepen om vrouwenstudies te volgen.

Politieke zeggenschap

In een verhaal over vijftig jaar vrouwenleven in Maastricht mag de politieke invalshoek niet ontbreken. Want voor het recht om te kiezen en gekozen te worden is rond 1900 fel gestreden, ook door vrouwen in Maastricht. Het kiesrecht dat uiteindelijk in 1920 bij wet geregeld werd, was de belangrijkste verworvenheid van de eerste feministische golf.

In de jaren 1970 kon de politieke bewustwording volgens de Dolle Mina's wel een oprisser gebruiken. Met instemming van alle politieke partijen gingen ze huis aan huis langs de deuren met de vraag aan de vrouwen of ze gingen stemmen en zo ja op welke partij. Meestal riep de huisvrouw naar achter om de vraag aan haar wederhelft door te spelen. De keuze van de man bleek vaak bepalend voor de keuze van zijn vrouw. De Dolle Mina's wezen er steevast op dat vrouwen óók hun stem konden uitbrengen op een vrouw van de genoemde partij.

Hun actie wierp vruchten af. Een van de gekozenen was Thea Piters-Droog. Sinds 1970 in de raad voor de Politieke Partij Radicale (PPR) haalde zij tijdens haar raadsperiode de krant door in de langdurige vergaderingen van de gemeenteraad demonstratief te gaan zitten breien.²⁰

Eind jaren 1980 ontdekten de politieke partijen de waarde van vrouwenstemmen opnieuw. Ze deden hun best in elk geval één vrouw hoog op de kandidatenlijst te plaatsen. Dit leverde stemmenwinst op, want de ervaring had geleerd: vrouwen stemmen graag op een vrouw.

Maar ook tussen twee verkiezingen door vonden vrouwen hun weg naar de plaatselijke politiek. Zo deed een actiegroep van vrouwen tegen seksueel geweld in 1987 onderzoek bij 170 Maastrichtse vrouwen: er was vastgesteld dat zij in hun bewegingsvrijheid op straat belemmerd werden, omdat zij zich niet altijd veilig voelden in de stad. Met een petitie stapte de groep vrouwen naar wethouder Jan Hoen om dit onder de aandacht te brengen. Hij beloofde dat de gemeente zou onderzoeken welke maatregelen nodig zijn (1987, pag. 33). In 2004 was het ook raak, toen de hal van het stadhuis gevuld was met het levendige geluid van vele kinderen en hun moeders. Ze protesteerden er tegen de dreigende sluiting van een aantal peuterspeelzalen van de STEdelijke Peuterspeelzalen Stichting (STEPS). Rond de eeuwwisseling waren (bijna) alle peuterspeelzalen onder de koepel van deze Stichting gebracht. Vrijwilligsters bleven wel een aandeel leveren, maar betaalde krachten moesten de kwaliteit van het peuterspeelzaalwerk garanderen. Maar daarmee gingen de loonkosten flink stijgen, waardoor financiële problemen onstonden. Samen met vele ouders kon directeur Adje Syrier ten slotte opgelucht ademhalen, toen bleek dat de schade beperkt kon blijven tot de sluiting van één peuterspeelzaal.

Voorzover op basis van de Jaarboeken is na te gaan heeft Maastricht na de Tweede Wereldoorlog altijd vrouwen in de raad gekend. Zij vormden er een minderheid. Voor elke politieke functie kon er maar één vrouw de eerste zijn. Een overzicht in vogelvlucht:

**Het eerste vrouwelijke raadslid van Maastricht:*

Anna Wijnands-Louis. Zij werd in 1920 voor de arbeiderspartij SDAP in de raad gekozen en verliet de politiek in 1949, na meer dan 25 (!) jaar raadswerk. Ze overleed in 1957 en werd begraven op de begraafplaats aan de Tongerseweg.²¹

Haar latere partijgenote Mia Ebbelink (PvdA) heeft daarna met haar raadslidmaatschap van 1978-2002 bijna eenzelfde lange zittingsperiode gekend.

**De eerste vrouwelijke wethouder van Maastricht:*

Nella Lázár-Schilthuis (VVD). Ze trad in 1982 toe tot het college van burgemeester en wethouders met Onderwijs, Cultuur en Emancipatie in haar portefeuille. In 1987 verliet ze de politiek.

**De eerste vrouwelijke fractievoorzitter in Maastricht:*

Maya de Bruijn-Reefman (Groen Links), van 1990 t/m 1995, daarna nog vier jaar actief als 'gewoon' raadslid.

**Het eerste vrouwelijk Tweede Kamerlid, afkomstig uit Maastricht:*

Maria van der Hoeven (CDA), vanaf 1991 (1991, pag. 45). Momenteel is zij minister van Onderwijs. Ze houdt haar verbinding met Maastricht in stand, speciaal met de wijk Wittevrouwenveld. Als beschermvrouw van die wijk was ze in de jaren 1990 o.a. betrokken bij het tot stand komen van het buurtwerkgelegenheidsproject van de witte werkster.

**De eerste vrouwelijke Prins Carnaval M/V? : nog niet ingevuld.*

In het najaar van 1999 lieten de Maastrichtse vrouwelijke politici een heel eigen geluid horen: op initiatief van twee burger-niet-raadsleden Catharina Eijs (D66) en Clemence Feij-Thewissen (Groen Links) promootten ze eensgezind het idee om de nieuwe eeuw te beginnen met een prinses Carnaval. Alle vrouwelijke commissieleden, raadsleden én de twee vrouwelijke wethouders bleken dit idee een warm hart toe te dragen, onafhankelijk van politieke kleur.

'Vrouwen met lef', wethouder Miriam Depondt is er als de kippen bij.

Het antwoord van Carnavalsvereniging De Tempeleers was dat Maastricht er niet rijp voor was. Maar vrouwen die zich kandidaat wilden stellen konden zich melden bij raadslid Kitty Nuyts (VVD) en deden dat ook. De kwestie wel of geen prinses werd hèt gespreksonderwerp van de dag. Het verdeelde de stad in voor- en tegenstanders en ging gepaard met veel emoties. In het heetst van de strijd liet een van de mannelijke raadsleden zich ontvallen; 'wij, de raadsleden, de mannen dus...'. De traditie stond een prinses Carnaval niet toe. Tot nu toe is in deze kwestie het lied van Beppie Kraft van toepassing: 'lech hōb gedruimp vannach, iech waar de prinses...'. Wel was er een taboe doorbroken: terwijl 'de prinses' vroeger zo snel mogelijk in de doofpot werd gestopt kon er in het nieuwe millennium voortaan openlijk over gepraat worden (1999/2000, pag. 16, 17, 21, 49).

Vrouwen met Lef 2000-2005

Na een periode van 8 maart-vieringen in verschillende

wijken in de stad kende Maastricht vanaf 1998 op Internationale Vrouwendag inmiddels één centrale manifestatie in de Bonbonnière. Het feest trok in de beste jaren zo'n duizend bezoekers. Ook sympathiserende mannen waren welkom. Aan de programmering en de gasten viel af te leiden dat vooral armoede onder vrouwen en huiselijk geweld de thema's waren waar de vrouwenbeweging de 21e eeuw mee waren ingegaan. Deze onderwerpen vormden ook de aanleiding tot de Internationale Vrouwenmars tegen armoede en geweld: in oktober 2000 liet Maastricht zich niet onbetuigd met een handtekeningenactie in de Grote Staat. Het Vrouwencentrum verhuisde in het najaar van 2000 naar een mooi gerestaureerd herenhuis aan de Spoorweglaan 9. Hedera is de naam, wat in het Latijn 'klimop' betekent. Er sloten zich meer vrouwenverenigingen aan, zoals bij voorbeeld Zij Actief Amby (vroeger: Limburgse Vrouwen Bond). De MVR vierde in 2004 haar 25-jarig bestaan.

< < Het Vrouwenhuis in het wijkcentrum aan de Hoogbrugstraat in 1978.

Momenteel wordt er onder leiding van voorzitter Karin Hennen- van Sint Fiet hard aan gewerkt om bij de gemeente de officiële status van een politiek adviesorgaan te krijgen. Om belangenbehartiger te kunnen zijn voor alle Maastrichtse vrouwen wordt toenadering gezocht tot vrouwen met een andere culturele achtergrond in de stad. Van Molukse vrouwen, in de jaren 1950 naar de stad gekomen, tot Afghaanse vrouwen op de vlucht en vrouwen die vanwege de internationale instituten hiernaar toe komen: Maastricht is hun thuis. Diversiteitsbeleid is de toekomst, emancipatie is daarin opgenomen, maar dreigt zo naar de achtergrond te verdwijnen, bezuinigingen hangen in de lucht. Steeds vaker wordt de vraag gesteld: is emancipatie tegenwoordig nog wel nodig?

In de afgelopen vijftig jaar is er veel ten goede veranderd in de positie van vrouwen. In de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw zijn zij zich het openbare leven gaan toe-eigenen. Ze traden steeds meer óók naar buiten net als mannen, maakten gebruik van hun kiesrecht en zetten zich in voor de zorg. Ze oefenen nu een vak uit buiten de deur en zijn financieel onafhankelijk. Meisjes en vrouwen zijn anno 2005 niet meer uit het maatschappelijk leven weg te denken. Eén ding is gebleven door de jaren heen: vrouwen hebben nog altijd de meeste binding met het gewone leven van

alledag, de werkvloer thuis. Vrouwen toen en nu bewegen zich op de grens van het gezinsleven en het maatschappelijk leven buitenshuis. De kracht en het vermogen van vrouwen om de verbinding tussen beide domeinen te behouden is een groot goed.

Wat betreft emancipatie kunnen we constateren dat er anno 2005 nog veel te verbeteren is. Een paar voorbeelden: *De vrouwenopvanghuizen van de Stichtingen Xonar en 't Wieckerhoes zijn overvol en worden zeker niet alleen bewoond door allochtone vrouwen. *Volgens plan zal er einde 2005 in Maastricht gestart worden met de uitdeling van gratis voedselpakketten. Vooral veel bijstandsmoeders houden te weinig per maand over om hun eten te kunnen bekostigen. Noodgedwongen zullen zij van deze voorziening gebruik gaan maken.²² *Op het allerhoogste banenniveau laat de doorstroming van vrouwen nog veel te wensen over. Het aantal vrouwelijke hoogleraren aan universiteiten bijvoorbeeld blijft al jaren op een bedroevend laag aantal steken. In een vergelijkend onderzoek van 2004 naar het aantal vrouwelijke hoogleraren bungelt de Universiteit Maastricht onder aan de lijst: Maastricht kent vier vrouwelijke tegenover 138 mannelijke hoogleraren.²³ Wie twijfelt er nog aan of emancipatie in de 21e eeuw wel nodig is? Werk genoeg voor 'Vrouwen met Lef!'.²⁴

¹ De titel van dit artikel is ontleend aan de naam van de foto-expositie die de Stichting 8 Maart Internationale Vrouwendag Maastricht in 2005 organiseerde over vrouwenleven in Maastricht in de 19e en 20e eeuw.

² Uit: Jong getrouwd, gezongen door Vrouwenkoor Pandurandandori o.l.v. dirigente Marianne Eikelboom, in de musicalette Ritme van het leven, februari 1998. In de teksten van het koor is de eigen levenservaring van de vrouwen verwerkt.

³ Caspar Cillekens in: Dagblad De Limburger, 13 juni 2005 p B2.

⁴ H.Vossen, Over het avontuurlijk verlies van 'schoonvrouwelijkheid' en beminnelijke moeders. Het ontstaan van de Mater Amabilisschool in Maastricht en haar achtergronden in: Vrouwen tussen grenzen, Limburgse vrouwen in de 19e en 20e eeuw, LVR, Roermond 1990.

⁵ 'Koningin en prins Bernhard zien Het Dagboek van Anne Frank', toneelrecensie, in: Algemeen Handelsblad, 28 november 1956.

⁶ Janine Leunissen, 'Maastricht gaat zijn Augustinessen nog missen', in: Dagblad De Limburger, 29 juli 2005 p B2.

⁷ Idem.

⁸ Uit: Ode aan de Pil, gezongen door het vrouwenkoor Pandurandandori in de musicalette Ritme van het leven, februari 1998.

⁹ Aggi Bronkhorst, 'Vacature Stadsprins M/V', in: De Maaspost, 27 oktober 1999.

¹⁰ Interview met de eerste Dolle Mina van Maastricht, Bertine Jacobs-Vroomen, zomer 2005.

¹¹ Interview met Bertine Jacobs-Vroomen, zomer 2005.

¹² Uit: Jij was de man van mijn dromen, gezongen door het vrouwenkoor Femmeuse, 1986. In de teksten van dit in 1981 opgerichte koor is de eigen levenservaring van de vrouwen verwerkt. In december 1986 werd o.l.v. dirigente Fiet Nafzger de LP Femmeuse uitgebracht, gebaseerd op opnames in de Stedelijke Muziekschool Maastricht. De productie was van Eurosound Studio's in Herveld.

¹³ Interview met mede-initiatiefneemster van het Vrouwenhuis Maastricht, Fien Eggen, zomer 2005.

¹⁴ Uit: Pottenlied, gezongen door het vrouwenkoor Femmeuse, december 1986.

¹⁵ Interview met een van de oprichtsters van het Vrouwencentrum Maastricht, Marjoleen Dijkema, zomer 2005. Zij was ook betrokken bij het tot stand komen van het gemeentelijk emancipatiebeleid en van de emancipatiecommissie.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Interview met Fien Eggen, zomer 2005.

¹⁸ Interview met Marjoleen Dijkema, zomer 2005.

¹⁹ Interview met pastoraal opbouwwerker in de wijk Wittevrouwenveld, Gabriëlla de Keukeleire, zomer 2005.

²⁰ Interview met Bertine Jacobs-Vroomen, zomer 2005.

²¹ J.J.G.Luijten, in de bundel 'Bonne et Servante, Uit de geschiedenis van de Maastrichtse vrouw', Maastricht 1986, Gemeente Archief Maastricht, pp 100-109.

²² 'Ook Maastricht krijgt voedselbank', in: Dagblad De Limburger, 13 augustus 2005, p B3.

²³ Uit de Vrouwen Keuzegids Hoger Onderwijs 04-05, Feministische persiflage op de 'echte' Keuzegids, Centrum voor Gender en Diversiteit, Universiteit Maastricht, april 2005.

²⁴ Deze uitdrukking is ontleend aan het thema van de viering van 8 maart Internationale Vrouwendag in de Bonbonnière, Maastricht 2000.